

Kasvatus yhteiskunnallisena kysymyksenä – sosiaalipedagogiikka näkökulmana vapaan sivistystyön poliittisuuteen

Sanna Rynänen, Itä-Suomen yliopisto

Kohti sosiaalipedagogista toimintakulttuuria vapaassa
sivistystyössä -koulutus

02.09.2021

Puheenvuoron teemat

I. Kasvatus yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä

II. Työkaluja kasvatuksen yhteiskunnallisuuden jäsentämiseen

III. Vapaan sivistystyön poliittisuus?

Lähtökohta 1: Sosiaalipedagogiikka ajattelun ja toiminnan kehyksenä

Nivala & Rynänen 2019

(1) kaikkien kasvu
yhteiskunnassa ja osaksi
yhteiskuntaa

(2) erityisten haasteiden ja
ongelmien pedagoginen
kohtaaminen

ekologinen toimintaympäristö

Lähtökohta 2: Sosiaalipedagogiikan kriittinen perinne

Kasvatuksellisen toiminnan ymmärtäminen osana yhteiskunnallista kehystään

- *Kasvatukselliset toimijat: toimintaympäristön ymmärtäminen ja oman toiminnan reflektointi osana sitä*
- *Kasvatuksellinen työ: yhteiskunnan lukukyvyn, muutoksen mahdollisuuksien näkemisen ja toimijuuden tukeminen*

Yhteistoiminnallisuus ja toimintatutkimuksellisuus

Sosiaalipedagoginen toimija “maailman muuttajana”

- *Epäkohtien tiedostaminen & niihin vaikuttamaan pyrkiminen*
- *Tasa-arvon ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäminen keskiössä*

Kasvatus yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä

Kasvatus yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä

Näkökulmia esim.:

Kasvatuksen ja koulutuksen rakenteet rakentavat ja uusintavat yhteiskunnallista todellisuutta – ja kietoutuvat siten myös yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kysymyksiin

Yhteiskuntasuhde on mitä suurimmassa määrin pedagoginen kysymys, samoin – pohjimmiltaan – demokratia

Tiedolla on aina poliittinen ulottuvuutensa: tieto ja tietäminen kytkeytyvät mm. vallan ja hallinnan kysymyksiin

Kasvatus yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä

Kun pohditaan kasvatusta yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä, perustana on (kuten aina kasvatuksellisia kysymyksiä pohdittaessa) **ihmiskäsitys ja maailmankuva**

→ *Minkälaisia oletuksia on siitä, millainen maailma on ja keitä/millaisia kasvatettavat ovat? Mitä yhteiskunnallisia seurauksia sillä on?*

Ihmiskäsitys

Sosiaalipedagogiikan (kriittiseen ymmärrykseen painottuva) ihmiskäsitys (Nivala & Rynnänen 2019) & sen kasvatukselliset "seuraukset"

- ainutlaatuinen yhteisöllinen olento → tuetaan sekä ihmisen yksilöllistä ominaislaatua että yhteisöllistä olemuksellisuutta
- toimija / toimijuuteen kykenevä → ihmiseen suhtaudutaan subjektina (kasvatusprosessin toimijana), ei objektina (kasvatuksen kohteena) → dialogisuus ja kohtaaminen; toimijuuden ja oman osallistumisen tukeminen
- sivistyskykyinen: sivistysprosessissa ihminen kasvaa kykeneväksi muodostamaan oppimaansa itsenäisen ja luovan suhteen → dialoginen pedagogiikka; kriittinen ajattelu; kannustetaan tiedon problematisointiin
- keskinäisriippuvaisessa suhteessa ympäröivään maailmaan eli toisiin ihmisiin ja ei-inhimillisiin eläimiin sekä luonnonympäristöihin → tuetaan keskinäisriippuvuuksien tiedostamista + vastavuoroista suhdetta ei-inhimillisiin eläimiin ja luonnonympäristöihin

Ihmiskäsitys

→ (kriittisesti orientoitunut) sosiaalipedagogiikka on **vapauttavaa kasvatusta** sopeuttavan sijaan

– *Brasilialaisen kasvatustilosophi Paulo Freiren (1921–1997) vapautuksen pedagogiikkaan sisältyy ajatus kahdesta eri tyyppisestä kasvatuksesta, sopeuttavasta ja vapauttavasta*

– *Sopeuttava kasvatus – “pankkikasvatus” – ohjaa Freiren mukaan tiedon vastaanottamiseen ja säilyttämiseen, samoin kuin passiivisuuteen, tottelevaisuuteen ja kritiikittömyyteen → helposti hallittavat kansalaiset*

– **Vapauttava kasvatus** ohjaa kriittiseen ajatteluun ja asioiden yhteiseen problematisointiin → yhdessä tapahtuvat tiedostamisen prosessit ja yhteistoiminta

Ihmiskäsitys

- Pankkikasvatus ja vapauttava kasvatus eivät ole vain kaksi erilaista tapaa suhtautua ja suuntautua kasvatustyöhön
- Rakentavat keskenään erilaista maailmasuhdetta → **sopeutuminen vai muutos?**

Kriittisyydestä, kriittisestä ajattelusta ks. Tuukka Tomperin & Jarkko S. Tuusvuoren HS-vieraskynä: "Kriittisyys ei ole vastustamista vaan asioiden huolellista arviointia" - <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007986950.html>

Ihmiskäsitys

Ihmisen olemusta pohdittaessa on tärkeää huomioida myös holistisuus, esim. tunnistaa ja tiedostaa **luovuuden tukemisen merkitys** – joka on mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallinen kysymys myös

- *Humanistiset ja taideaineet; eri taiteenlajeille altistuminen → "sielu", eli ajattelun ja mielikuvituksen kyvyt, jotka tekevät meistä inhimillisiä ja jotka tekevät suhteistamme toisiin ihmisiin rikkaita ja inhimillisiä, käyttöarvon ja manipulaation sijaan (Martha Nussbaum) - - - suora linkki demokratian elinvoimaisuuteen*
- *Leikki → mielikuvituksen ja empatian kykyjen vahvistaminen*

Kasvatus yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisena kysymyksenä

Miten kasvatuksen **tehtävät ja tavoitteet** jäsennetään?

Mikä on niiden yhteiskunnallinen merkitys?

→ Keitä/millaisia kasvatettavista halutaan tehdä? Millaista maailmaa ja yhteiskuntaa kasvatuksella / koulutuksella pyritään edistämään?

Kasvatuksen tehtävät ja tavoitteet

Kasvatuksen paradoksaalinen luonne (esim. Värri 2018)

- *Heijastaa väistämättä yhteiskunnassa vallitsevia käytänteitä ja merkityshorisontteja*
- *Tulisi pyrkiä myös säilyttämään erityisluonteensa ihmisyyttä uudelleen luovana toimintana*

Kasvatuksen tehtävät ja tavoitteet

Kysymykset siitä, miksi ja mihin kasvatetaan ovat moniulotteisia ja pakenevat yksioikoisia vastauksia

Mutta: kasvatusta ei olisi, mikäli kasvattajalla ei olisi näkemyksiä kasvatuksen päämääristä ja kasvutapahtuman tarkoituksesta (monesti niitä tosin unohdetaan pysähtyä refleктоimaan)

Kasvatuksen tehtävät ja tavoitteet

Hyvä elämä kasvatuksellisena kysymyksenä: kyse ei ole (vain) siitä, mitä toivotaan (esim. tehokkuus) vaan mikä on **perustellusti toivottavaa myös laajemmasta yhteiskunnallisesta ja eettisestä näkökulmasta**

– *“education is not simply about giving students what they desire but always requires engagement with the question of whether what is desired is also desirable.” (Biesta 2011)*

Työkaluja kasvatuksen yhteiskunnallisuuden jäsentämiseen

Sosiaalipedagogiikan kriittinen perinne

Nykytulkinnoissa vaikutteita saatu mm. kriittisen pedagogiikan, feministisen pedagogiikan, kolonisaatiokriittisen kasvatustajattelun ja antirasistisen pedagogiikan keskusteluista → kasvatuksen yhteiskunnallisten kytkentöjen ja yhteiskunnallisen vastuun moninäkökulmainen huomioiminen

Feministinen pedagogiikka

Pyrkimys katsoa opetusta ja pedagogiikkaa toisin → tiedon ja kasvatustilanteiden poliittisuuden tiedostaminen ja huomioiminen

- *Miten opetus olettaa kohteensa*
- *Koulutuksen hierarkioita tuottavat käytännöt*
- *Valta-asetelmien purkaminen*
- *Intersektionaalisuus eli risteävät erot*
- *Moninaisuuden huomioiminen*

Feministinen pedagogiikka: alistamista ja syrjintää vastustavaa pedagogiikkaa, esim.

Luokkasensitiivisyys (esim. Lempiäinen 2018)

Keskiluokan makuvalinnat mittapuuna ja kyseenalaistamattomana tavoitteena?

– *Raisa Omaheimon kolumni: Miksi sama asia on rikkaan tekemänä cool ja köyhän tekemänä mauton?* - <https://yle.fi/uutiset/3-11959757>

Ableismi ja sen kyseenalaistaminen

Ableismi = oletus "terveistä" ja normatiivisella tavalla toimintakykyisistä ihmisistä sekä vammattomuuden ensisijaisuudesta ja paremmuudesta (esim. Laukkanen 2018) → esim. tilojen rakentaminen ja suunnittelu; autonomisuuden vaade - - - saavutettavuuden kysymykset

– *Hannele Cantell: "Miten vammautuminen muutti ajatusmaailmani opettajankouluttajana?"* - <https://player.vimeo.com/video/557938164>

Feministinen pedagogiikka: alistamista ja syrjintää vastustavaa pedagogiikkaa, esim.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

Queer-teoreettiset näkökulmat: kaikissa omat eriskummallisuutensa ("kaikki ei ole sitä, miltä se näyttää") + ei-norminmukaisten sukupuolten ja seksuaalisuuksien näkyväksi tekeminen → tietoa siitä, miten monin eri tavoin sukupuolta ja seksuaalisuutta voi esittää, ilmaista ja toteuttaa (esim. Karkulehto & Rossi 2018) → toisin katsominen; yksioikoisten oletusten välttäminen

Hetero- ja cis-normatiivisuuden tiedostaminen ja kyseenalaistaminen

– <https://lehtiset.net/muunsukupuolisuus-ja-nayttelijantyo-tyoskentelyn-lahtokohtana-pitaisi-olla-ymmarrys-tyoryhman-monimuotoisuudesta/>

Antirasistinen pedagogiikka

Antirasismi: toimintaa, joka pyrkii vahvistamaan tietoisuutta rasismista elämän eri osa-alueilla sekä vähentämään ja vastustamaan rasismia

– *UEF-MOOC Antirasismin perusteet* - <https://www.uef.fi/fi/jatkuva-oppiminen/mooc-antirasismin-perusteet>

Miten kasvatus- ja opetustyössä voi toimia antirasistisesti ja syrjintää ehkäisevästi?

Antirasistinen pedagogiikka

Vinkkejä antirasistiseen pedagogiikkaan (Ahmed & Eid 2018):

”Kohtaa oppilaat yksilöinä. Älä oletta – anna oppilaalle oikeus itsemäärittelyyn.

Pohdi oppilaiden kanssa yhdessä, mitä on rasismi. Älä keksi rasismille kiertoilmauksia.

Vältä vastakkainasetteluja ja toiseuttavia ilmaisuja, esim. ”somalit ovat...”

Puhu ihmisoikeuksista ja toisten kunnioittamisesta – älä suvaitsemisesta! . . .

Antirasistinen pedagogiikka

Vinkkejä antirasistiseen pedagogiikkaan (Ahmed & Eid 2018):

. . . Tunnista valtarakenteet ja yhteiskunnan hierarkkisuus.

Tunnista, että kaikki olemme hybridejä, kulttuurit eivät ole kiinteitä tai staattisia.

Vältä sanomasta, että et näe "värejä" – niissä ei sinänsä ole mitään vikaa. Hierarkioita täytyy tuoda esiin ja sitä kautta purkaa, ei lakaista maton alle.

Tarjota samastumisenkohteita rodullistetuille oppilaille."

Vapaan sivistystyön poliittisuus?

02/09/2021

Sanna Rynnänen, UEF

24

Vapaan sivistystyön poliittisuus?

Paulo Freire: kasvatus on aina poliittista, aina sopeuttavaa tai vapauttavaa, aina jonkun puolella ja jotakin vastaan

– *Vrt. vapaan sivistystyön poliittisuus*

Miten vapaa sivistystyö voi olla yhteiskunnallisesti kantaaottavaa ja toimivaa ja/tai yhteiskunnalliseen toimintaan rohkaisevaa ja toimijuutta tukevaa? Pitäisikö sen ylipäätään olla sellaista – tai voiko se olla?

02/09/2021

Kiitos!

sanna.ryynanen@uef.fi

Lähteitä

Ahmed, Varda & Eid, Mona (2018). Vinkkejä antirasistiseen pedagogiikkaan. Teoksessa Anu Laukkanen ym. (toim.) Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino, 93–94.

Biesta, Gert (2011). Learning Democracy in School and Society. Education, Lifelong Learning, and the Politics of Citizenship. Rotterdam: Sense Publishers.

Freire, Paulo (2005). Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Laukkanen, Anu (2018). Ableismi. Teoksessa Anu Laukkanen ym. (toim.) Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino, 37–38.

Lempiäinen, Kirsti (2018). Luokkasensitiivisyys. Teoksessa Anu Laukkanen ym. (toim.) Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino, 35–36.

Nivala, Elina & Rynnänen, Sanna (2019) Sosiaalipedagogiikka – kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, Leena-Maija & Karkulehto, Sanna (2018). Queer – avoimuuden ja moninaisuuden opetusta toisin. Teoksessa Anu Laukkanen ym. (toim.) Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino, 46–57.

Värri, Veli-Matti (2018). Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.